

УДК 930.22:39(477.7)

О. М. Пашненко

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКІ МАТЕРІАЛИ З ФОЛЬКЛОРУ ТА ЕТНОГРАФІЇ У ЗВІТАХ ІНСТИТУТУ ЕТНОГРАФІЇ АН СРСР (1940-1960-ТІ РР.)

Великий пласт південноукраїнських матеріалів протягом XX століття було зібрано дослідниками Інституту етнографії АН СРСР. За результатами експедиційних досліджень цього інституту можна судити про великий професіоналізм учасників експедицій та багатогранну тематику зібраних джерел. Саме етнографічні та фольклорні джерела дають нам можливість ретельно і ґрунтовно дослідити культурне та духовне життя українського народу на Півдні України.

Ключові слова: фольклор, етнографія, Інститут етнографії АН СРСР, Музей антропології та етнографії, обряд, культура, експедиції, народ, Південна Україна, джерело, опитування, метод.

Етнографічний та фольклорний матеріал, накопичений завдяки багатовіковим традиціям нашого народу, завжди буде надбанням нашої країни. Незважаючи на те, хто його віднайшов, записав і ввів до наукового обігу, цей матеріал нагадуватиме про історію України та історію наших батьків. І щоб набуті звичаї та традиції передавалися з одного покоління до іншого, треба хоч інколи щось робити для того, щоб наша культура казала сама за себе. Тому на початку нового тисячоліття найактуальнішим завданням буде пригадати все те, що ми можемо вже зараз втратити.

Нині важливого значення набуває поглиблене вивчення внеску вчених та аматорів в організацію збирання етнографічних матеріалів, підготовку анкет, програм, пов'язаних із видатними дослідниками того часу, які виступили в 1920-х роках ініціаторами створення стрункої та дієвої організації з вивчення етнології, сприяли найбільш раціональним формам і методам збору етнореалій через розповсюдження програм серед населення України. Південь нашої країни теж не залишився без уваги, йому приділено велику частину зі збору етнографічних матеріалів, які несуть інформаційне збагачення українського народу.

Збереженню багатовікових матеріалів з фольклору та етнографії, які стосуються Південної України ми завдячуємо великій кількості українських вчених. Варто їх згадати, це А. Скальковський, Н.М. Могилянський, Я.П. Новицький, Д.І. Яворницький, Ф.К. Волков, В.А. Бабенко, І.Ф. Симоненко, Л.В. Маркова, М.С. Державін та багато інших. Крім дослідників велику роботу зі збору етнографічних матеріалів проводили інститути, установи та організації.

Тож, за півтора сторіччя існування етнографії в якості особливої наукової дисципліни утворилися своєрідні центри – різні типи етнографічних установ, що координували у всесвітньому й регіональному масштабах напрямки наукових досліджень, підготовку етнографічних кадрів, що вели видання наукових і учбово-методичних праць, що здійснювали зберігання й вивчення речових матеріалів культури різних народів. Знання цих установ і видань повинне допомогти в перенасиченому інформацією сучасному світі пошукам добротних матеріалів для рішення різноманітних етнографічних проблем.

Інститут етнографії ім. М.М. Миклухо-Маклая АН СРСР – центральна в СРСР наукова установа в області етнографії, що здійснювала координацію досліджень всіх місцевих етнографічних установ. Поряд з етнографічними дослідженнями проводила роботи в області етнічної антропології й фольклористики. Попередником Інституту етнографії АН СРСР була Кунсткамера, заснована в Петербурзі в 1714 році. У 1836 році при розподілі Кунсткамери на ряд спеціалізованих музеїв був створений Етнографічний музей, що в 1879 році перетворився в Музей антропології й етнографії. Тоді ж в уставі Академії наук було вказано, що "етнографічний музей – це центральна установа в імперії для вивчення різних людських племен і їхнього культурного розвитку, що особливо живуть у Російській державі" [1, с.23]. З 1903 року ця установа перейменована в Музей антропології й етнографії ім. Петра Великого (МАЕ). В 1917 при Академії наук була організована Комісія з вивчення племінного складу населення Росії й суміжних країн (КВПС), а в 1930 на її базі – Інститут з вивчення народів СРСР (ІПВН). У 1933 році створений Інститут антропології, археології й етнографії Академії наук СРСР (ІААЕ), до складу якого ввійшли МАЕ й ІПВН. У 1937 році, у зв'язку зі створенням і виділенням Інституту історії матеріальної культури АН СРСР із ІААЕ, останній був реорганізований і перейменований в Інститут етнографії АН СРСР [1, с.24]. Починаючи з 1943 року в Москві створюється робоча група інституту, діяльність якої призвела до необхідності часткового перебазування дослідницької роботи з Ленінграда до Москви зі збереженням у Ленінграді відділення МАЕ. А в 1947 році Інституту було надано ім'я видатного російський вченого й мандрівника М.М. Миклухо-Маклая [1, с.24].

У всіх союзних республіках СРСР центрами етнографії також були академічні інститути республіканських Академій наук, де в більшості випадків етнографія представлена разом з фольклором, мистецтвознавством, археологією, історією або найчастіше особливим відділом в інститутах історії. В Україні таким академічним центром став Інститут мистецтвознавства, фольклору й етнографії ім. М.Ф. Рильського АН Української РСР.

В Інституті етнографії з 1977 року з'явився відділ загальних проблем із секторами історії первісного суспільства й вивчення закордонної етнографії й лабораторією етнічної статистики й картографії; відділ антропології з лабораторією етнічної антропології й палеоантропології й лабораторією пластичної антропологічної реконструкції і багато інших [1, с.24]. Всю територію СРСР, яку досліджували науковці можна було розподілити на східнослов'янський сектор; сектори народів Прибалтики, Поволжя і Європейської

Півночі; народів Сибіру; народів Півночі; народів Середньої Азії й Казахстану; народів Кавказу, народів закордонної Європи; народів Африки; народів Австралії й Океанії; народів Америки; етносоціології; музейної роботи.

Основними напрямки дослідницької роботи Інституту етнографії вважалися процеси зміни культури й побуту народів СРСР і закордонних країн; етнічні процеси світу; походження людини, походження й розселення людських рас; питання історії первісного суспільства.

Протягом усього XX століття вчені Інституту етнографії АН СРСР вели дослідження з вивчення матеріальної й духовної культури народів Росії, культурні традиції й звичаїв, сучасних етнокультурних практик. Основою досліджень стали етнографічні методи спостереження й фіксації культури аудіовізуальними засобами (запису усних розповідей, фото, кінозйомка, інші образотворчі матеріали) [1, с.34].

Щороку, починаючи з 1930-х років, інститут направляв десятки етнографічних експедицій у різні регіони СРСР і в інші країни світу (Індія, В'єтнам, Куба, Китай, Монголія, регіон Океанії). За підсумками багаторічних досліджень були опубліковані сотні книг і інших наукових видань, які принесли інституту високий міжнародний авторитет і статус провідного етнографічного й антропологічного центра.

У СРСР першим (після збірника Музея антропології та етнографії) періодичним виданням був журнал "Народна творчість і етнографія" (українською мовою), що почав виходити з 1925 року в Харкові й виходить у Києві шість разів у рік до сьогодні [1, с.47]. Журнал висвітлює проблеми як української, так і слов'янської етнографії в цілому. У 1926 році почато видання загальносоюзного журналу "Этнография", а з 1931 року – "Советская этнография", що у період з 1938 по 1947 роки виходив як збірник статей. Видання журналу відновилося в 1946 році з періодичністю спочатку чотири рази на рік, потім – шість разів на рік [1, с.47]. Журнал "Советская этнография" і його прототип "Институт этнографии им. Миклухо-Маклая. Краткие сообщения" стали центральними журналами радянських етнографів, де публікувалися етнографічні й антропологічні статті й матеріали, що стосувалися всіх народів світу, теоретичні дослідження, інформація про наукове життя в країні й за кордоном, велика кількість бібліографії відомих етнографів. Саме ці періодичні видання стали щорічними звітами усіх науковців Радянського союзу. Тому за основу дослідження матеріалів з фольклору та етнографії Південної України було взято саме ці журнали, як друковані органи Інституту етнографії АН СРСР.

Розподіл матеріалу здійснювався в журналах традиційно для подібного типу видань. Відкриває дані періодичні видання загальний відділ, де публікуються дослідницькі статті, потім – матеріали дискусій і обговорень, розділ повідомлень (публікація коротких підсумків наукових вишукувань, а саме звіти про результати проведення етнографічних експедицій). Завершує номер відділ критики й бібліографії з підвідділами – критичні статті й огляди, загальна етнографія, література з етнографії народів СРСР, Європи, закордонної Азії, Австралії й Океанії, Америки й Африки [1, с.47].

Інститут вів польові дослідження на території колишнього Радянського Союзу й інших держав, наслідком чого і ставала публікація близько 50 книг на рік і періодичних видань, таких як журнал "Етнографічний огляд", щорічник "Раси й народи", альманах-щорічник "Вісник антропології", "Бібліотека російського етнографа", "Етнографічна бібліотека" і багато інших [1, с.48].

Вище зазначалося, що Інститут етнографії АН СРСР мав багато підвідомчих установ, але одним із найдоцільніших залишався Музей антропології та етнографії, який був заснований ще в 1879 році. Саме в ньому структурним підрозділом є відділ етнографії східних слов'ян і народів європейської Росії.

Проблематика, пов'язана з вивченням традиційної матеріальної й духовної культури слов'янського населення Європейської частини Росії, була однією із пріоритетних із часу створення Музею антропології й етнографії. Цією тематикою займався науковий кабінет Європи, що протягом 15 років (з 1925 і до початку 1940 років) очолював член-кореспондент АН СРСР Д.К. Зеленін, який багато зробив для підготовки високопрофесійних фахівців у цій області [1, с.37]. У 1943 році, коли організовувалася московська частина Інституту етнографії АН СРСР, створений відділ етнографії східних слов'ян, що до 1992 року (до поділу інституту на Інститут етнології й антропології в Москві й Музей антропології й етнографії в Санкт-Петербурзі) поєднував славістів-етнографів у двох столицях [1, с.37]. Відділом у різні роки керували В.В. Богданов, Е.Е. Бломквіст, В.І. Чічеров, П.І. Кушнер, В.К. Соколова, працювали такі визначні вчені як Т.В. Станюкович, Б.Н. Путилов, Н.В. Новіков, А.К. Байбурін, співпрацювали С.М. Могилянська, М.І. Гаген-Торн та інші. З 1961 по 1990 роки на чолі відділу був член-кореспондент АН СРСР Кирило Васильович Чістов, один з ведучих у країні фахівців з фольклору й етнографії слов'ян. З 1991 року відділом керує доктор історичних наук Т.А. Бернштам.

Основною тематикою наукових досліджень Музею антропології та етнографії стала область основних наукових інтересів співробітників відділу – традиційна культура, духовне життя й фольклор східних слов'ян і народів Європейської Росії, етнокультурні процеси й міжетнічна взаємодія. З початку формування відділу етнографії східних слов'ян і народів європейської Росії польова робота була одним з головних напрямків. Великомасштабні експедиції почали проводитися з 60-х років XX століття.

Так, саме в цьому музеї можна знайти багато матеріалів, які стосуються Півдня України. Колекціонування предметів було почато ще в 1902 році. Першими експонатами стали придбані від художника К.Д. Далматова українські вишивки, рушники й предмети жіночого одягу, а також надходження із Всеросійської кустарно-промислової виставки, що проходила в 1902 році в Петербурзі [2, с.27].

У 1902-1906 роках співробітник музею Н.М. Могилянський одним з перших виїжджав для збору експонатів на Україну і в тому числі на південь, а саме на територію сучасних Одеської та Миколаївської областей.

Із придбань початку ХХ сторіччя цікавою є колекції кераміки й крашанок К.В. Шероцького, який також поклав початок збиранню рідкої колекції з настінних розписів українських хат [2, с.27]. У ці ж роки в музей надійшли відмінні експедиційні збори П.П. Єфименко з комплексом ювелірного ремесла й рідких предметів побуту українського народу.

Найзатнішим збирачем українських колекцій був Ф.К. Волков, який поповнив фонди відділу етнографічними предметами з різних районів України: Чернігівської, Волинської, Київської, Катеринославської губерній, а також з районів Галичини й Буковини. З 1904 по 1916 рік ним було зібрано понад 3 000 експонатів і знято близько 1000 фотографій [2, с.29]. Колекції Волкова для музею є надзвичайно коштовними, а часом і унікальними. Для збирача характерним був монографічний підхід при придбанні колекцій – збиралися архаїчні предмети, що дозволяли простежити динаміку їхнього розвитку. Дослідника приваблювали речі, не завжди високомистецькі, але цікаві в науковому відношенні. Особливо вченого цікавив світоглядний аспект традиційної культури й ритуальні предмети.

Досить результативним було й залучення до збору матеріалів на Україні місцевих краєзнавців-аматорів. Так, народний учитель П.З. Рябков зібрав знаряддя землеробства й рибальства, предмети й медикаменти коновала, приналежності чабана [2, с.30]. Унікальними є придбані збирачем чумацький віз, колекція килимів, атрибути весільної обрядовості українців.

У 1930 році збирацька діяльність на Україні практично призупинилася. Після перерви, пов'язаної з Другою світовою війною, у музеї почався період відновлення. У 1948 році фонди відділу одержали серйозне поповнення у вигляді експонатів з розформованого Державного музею народів СРСР у Москві. Передані колекції хронологічно підрозділяються на два періоди: зібрані в 1866-1915 роках і придбані в 1920-1930 роках. Найціннішими є предмети, що надійшли із Всеросійської етнографічної виставки 1867 року, які датуються ХVІІІ-ХІХ століттями [2, с.29]. Деякі з них безпосередньо відносяться до Півдня України. У цю групу входять комплекси костюмів східних, західних і південних слов'ян, а також окремі предмети оздоблення інтер'єрів.

З 1950-х років у політиці музею значне місце було відведено комплектуванню фондів предметами, пов'язаними з відбиттям сучасних етнічних процесів. У перше післявоєнне десятиліття здобувалися, в основному, вироби народних ремесел і художніх промислів. Серед збирачів цього періоду можна назвати С.О. Авижанська та З.Б. Предтеченська [2, с.29]. Більшу роботу з комплектування фондів проводив завідувач відділом О.С. Бежкович.

Тож, як бачимо, великий пласт південноукраїнських матеріалів можна віднайти в Музеї антропології та етнографії. А ще більший комплекс знаходиться в самій центральній установі радянської етнографії, в Інституті етнографії АН СРСР. Ті матеріали, які можна знайти у вищезгаданій установі, розподіляється за такою тематикою: власне етнографічні матеріали українців; етнічних груп та їх матеріальна та духовна культура; фольклорні матеріали; методичні рекомендації та їх особливості, що стосуються проведення історико-краєзнавчих експедицій на Півдні України; матеріали, з історії Придніпров'я.

Вище зазначалося, що річною звітністю треба вважати матеріали, які публікувалися в друкованих органах Інституту етнографії "Советская этнография" та "Институт этнографии им. Миклухо-Маклая. Краткие сообщения". Саме там можна знайти всі висновки, що стосуються проведення історико-краєзнавчих експедицій на теренах СРСР.

За пропозицією Української Академії наук Інститут етнографії приступив в 1945 році до експедиційних етнографічних робіт на Україні. Дослідження проводилося Інститутом етнографії разом з Інститутом мистецтвознавства, фольклору й етнографії ім. М.Ф. Рильського АН УРСР. Роботи з проведення етнографічних експедицій були заплановані на кілька років, за цей час вони повинні були охопити різні, насамперед західні області України й дати матеріал для підготовки монографії "Східні слов'яни" [3, с.237].

У 1945 році експедиційні роботи велися декількома групами. Археолого-етнографічна експедиція під керівництвом професора Б.А. Рибаківа працювала в Переяслав-Хмельницькому районі й включала етнографічний загін, очолюваний Д.В. Найдичем [3, с.237]. У результаті проведеної роботи зібрано значний матеріал, що стосуються типології житла, покрою одягу, а також багата колекція зразків орнаменту.

Інша група працювала під керівництвом професора С.О. Токарева в західній частині Чернігівщини [3, с.237]. Основною темою робіт було вивчення житла й будівель. Крім того, зібраний матеріал і з інших елементів матеріальної культури й частково з питань сімейного побуту й народних вірувань.

І.Ф. Симоненко працював у Миколаївській і Кіровоградській областях. Він зібрав дуже коштовний матеріал, що стосуються етнічних границь, а також різних боків матеріальної та духовної культури південних українців.

Таким чином, більшість історико-краєзнавчих експедицій в 40-х роках ХХ століття були проведені на території Західної України. Цей факт пов'язаний з тим, що на даній території проживало багато міжетнічних груп, які цікавили тогочасних дослідників. Звертаючись до статистики, ми можемо побачити, що в 1947 році на даній території було проведено 5 експедиційних досліджень на чолі з І.Ф. Симоненком, М.М. Шмелевим, І.А. Прокоповичем, М.Д. Тореном, Л. Терemenком, К. Чутиною, О. Пчелиним, Т. Пантюхіною, А.О. Лебедевою та В.І. Косовським. У наступному році кількість експедицій теж дорівнювала 5-ти. Щодо півдня України, то тут відбувалися лише тематичні дослідження з певних тем. Це прослідковувалося і на чисельності дослідників в регіоні. Так, в Західній Україні їх налічувалось більше 20, тоді як на південь відряджали лише 1-2 науковця. Щодо ареалу проведення історико-краєзнавчих експедицій на території Південної України Інститутом етнографії АН СРСР, то він охоплює Миколаївську, Одеську, Кіровоградську, Дніпропетровську, Запорізьку область та Таврійську губернію.

Щодо самих матеріалів, то, як вже зазначалося, вони мають особливу тематику. Так І.Ф. Симоненком було зібрано великий матеріал з одягу, житла і деяких весільних обрядів Миколаївщини та Кіровоградщини, у результаті чого були зроблені певні висновки, що стосуються житла. В основі житла є типові трьох-камерне житло, більше древній тип – двокамерний – зберігся тільки в самих окремих селах [4, с.46]. Крім того, існують різні варіанти видозміни трьохкамерного типу, як явище останнього часу. Дослідник торкнувся й історії української печі на території України, за приклад він взяв село Володимирівка Підвисоцького району Кіровоградської області [5, с.16].

Великий пласт матеріалу про майстрів народного мистецтва Дніпропетровщини та Миколаївщини зібрав Б. Бутник-Сиверський, який описує найкращих майстрів Південної України, таких як Глушенко та Тетяна Пате [6, с.99]. Наведені приклади свідчать не тільки про вихід українського народного мистецтва на нову арену, але й про перші кроки на шлях об'єднання творчих зусиль майстрів народного мистецтва й художників-професіоналів.

Про настінний розпис на Україні відомо давно. У радянський час він досяг високої художньої досконалості. У цьому пересвідчився А.С. Бежкович, досліджуючи сучасні території Дніпропетровщини, Одещини та Херсонщини. Завдяки його дослідженню можна назвати багатьох чудових майстринь розпису – “малюниць”: Т. Пата, В. і Г. Павленко, В. Кучеренко, Н. Белоконь, М. Приймаченко, Х. Шелепо, С. Король, Х. Поліщук, Г. Соколенко, Х. Патыка, Т. Тимченко, Е. Білявий та інші [7, с.121]. За роки Радянської влади в українському настінному розписі відбулися великі зміни. Це, насамперед, стосується тематики розпису. Тематичний перехід формувався до 1940-х років. З цього часу зникають з настінного розпису релігійно-культові мотиви, причина – “малювниці” їх забули. У зібраних матеріалах описуються різноманітні засоби і прийоми, а також зразки нанесення настінного розпису [7, с.121].

У 40-60-ті роки XX століття велику увагу дослідників привертали етнічні групи та їх матеріальна і духовна культура. На Півдні України яскраво представлені болгар, албанці та ряд інших націй. Ще в кінці XVIII століття одна група болгар-переселенців переселилися в Одеську область, а інша в Херсонську і Таврійську губернії [8, с.3]. В основу дослідження даної етнічної групи лягли, головним чином, польові матеріали, зібрані Болгарським загоном Українсько-Молдавської експедиції МДУ в 1952 році, що працював під керівництвом Л.В. Маркової у селах Криничне (колишнє Чешма-Варунта), Василівське (Вайсал), Камєнка (Таш-Бунар) Одеської області [8, с.3].

У результаті дослідження регіону було з'ясовано, що в господарстві зустрічається дві основні галузі, характерні для населення Болгарії: землеробство (хліборобство, садівництво, виноградарство) і тваринництво, головним чином, вівчарство. План сіл у південній Бессарабії відмінний від планів сіл у Болгарії. Тут він суворі вуличний або вулично-квартальний. Пояснюється це тим, що за розпорядженням царської адміністрації з 1820 року села колоністів стали будуватися за примусовим планом. Історія болгарського житла на території Болградського району Одеської області показує, насамперед, що протягом XIX століття тут сформувався особливий і в значній мірі новий для болгар тип житла, а також і поселення [8, с.18]. Болгари, що прийшли сюди як з рівнинних, так і з гірських областей Болгарії, стали будувати будинки рівнинного болгарського типу. Це пояснюється тим, що більшість переселенців були вихідцями з рівнинних областей Болгарії, а також природними умовами степів.

Поряд зі збереженням багатьох традиційних рис у плануванні й внутрішньому облаштуванні житло болгар придбало й ряд нових рис, які зближують його з житлом інших народів, розселених у тій же області. Це стосується, наприклад, до типу житлового комплексу, що складається із двох будівель, глинобитній будівельній техніці й т.п. І результатом стало стирання культурного розвитку між окремими селами [8, с.18].

Інколи болгарське населення путають з албанцями, які теж проживали на даній території. Тому Інститутом етнографії було проведено дослідження території Бессарабської губернії (м. Кишенев, Аккерманський, Бендерський, Ізмаїльський повіти та м. Болград), Херсонської (м. Миколаїв, м. Одеса та Херсонський повіт) та Таврійська губернія (м. Бердянськ, м. Севастополь, Бердянський, Мелітопольський та Ялтинський повіти) у 1925 році на чолі з М.С. Державіном. В результаті дослідник прийшов до таких висновків, згідно яких єдиним показником етнічної приналежності служить тільки рідна мова населення – албанська [9, с.156]. Що ж стосується зовнішнього вигляду населення, їх житла, костюмів, господарства та взагалі всієї матеріальної культури, то вони нічим не відрізняються від досліджених болгарських колоністів, які проживають в Південній Україні.

Проте, в українських албанців збереглося багато чого з їх оригінальної народної старовини. Це часто простежується в родинній обрядовості. Так, немовля після родів солять, для того, щоб він позбувся людського запаху, бо саме на третій день до нього приходять невидимі створіння (фатіте), які визначають долю малюка. А частіше всього питання, бути йому багатим чи бідним [9, с.160]. У весільній обрядовості специфічним є звичай випікання святкового хлібу. Крім того, у албанців обов'язково всі обряди супроводжуються піснями і музикою, зазвичай співають жінки, а музикант на весіллі всього один, який виконує всі музичні номери лише на своєму інструменті. [9, с.164] Характерною особливістю поховальної обрядовості є відзначання поминків – їх проводять на 3-й, 9-й, 20-й та 40-й день після смерті [9, с.165]. Щодо календарних звичаїв, то в кожному святі є щось характерне лише для албанського народу.

Крім етнографічних матеріалів, велике значення у дослідженнях Південної України мав і фольклор. Масового характеру він здобув після Другої світової війни. Саме з цього періоду приділяється увага до фронтового фольклору. Так, В.Ю. Крупянська систематизувала всі зібрані пісні, які присвячувалися героїзму радянської армії [10, с.68].

В іншому напрямі працював Ф.І. Лавров, який досліджував зв'язок російського та українського народу в українському народно-поетичному епосі. [11, с.75] Він записав багато пісень від таких українських кобзарів, як Володимира Перепилюка, Павла Носача, Івана Іванченка. Також в збагаченні фольклорного матеріалу йому допомогли колгоспні поети Амбросий та Карненко, які писали вірші про життя українського селянина [11, с.75]. Багато матеріалів дослідник здобув про будівництво Каховської ГЕС та про самих будівників.

Таким чином, південноукраїнські матеріали з фольклору та етнографії, здобуті Інститутом етнографії АН СРСР в період 40-60-х років ХХ століття, мають велике значення для вивчення Південної України, як малодосліджуваного регіону. Завдяки проведеним історико-краєзнавчим експедиціям сьогодні ми маємо можливість ретельно і ґрунтовно дослідити культурне та духовне життя українського народу. А набутий Інститутом етнографії АН СРСР експедиційний досвід допомагає сучасним дослідникам у збиранні етнографічного та фольклорного матеріалу.

Джерела та література

1. Итс Р.В. Введение в этнографию: Учебное пособие. – Л., 1991.
2. Калашникова Н.М. Коллекция по народам Белоруссии, Украины, Молдавии // Этнографический обзор. – 1999. – №1.
3. Левин М. Полевые исследования Института этнографии в 1945 году // Советская этнография. – 1946. – №1.
4. Симоненко И.Ф. Экспедиция на Украину в 1945 году // Институт этнографии им. Миклухо-Маклая. Краткие сообщения. – Вып.2. – М., 1947.
5. Симоненко И.Ф. Материалы к истории духовой печи на территории Украины // Институт этнографии им. Миклухо-Маклая. Краткие сообщения. – Вып.8. – М., 1949.
6. Бутник-Сиверский Б. Народное искусство Советской Украины // Советская этнография. – 1954. – №2.
7. Бежкович А.С. Настенная роспись украинской хаты // Советская этнография – 1954. – №2.
8. Маркова Л.В. Поселения и жилище болгар-переселенцев в Бессарабии // Институт этнографии им. Миклухо-Маклая. Краткие сообщения. – Вып.24. – М., 1955.
9. Державин Н.С. Албанцы-арнауты на Приазовье Украинской ССР // Советская этнография. – 1948. – №2.
10. Крупянская В.Ю. Народное песенное творчество послевоенного периода // Советская этнография. – 1951. – №3.
11. Лавров Ф.И. Дружба русского, украинского и других народов СССР в украинском народно-поэтическом творчестве // Советская этнография. – 1954. – №2.

Пащенко А. Н. Южноукраинские материалы по фольклору и этнографии в отчетах Института этнографии АН СССР (1940 – 1960-е гг.)

Большой пласт южноукраинских материалов в течение XX века был собран исследователями Института этнографии АН СССР. По результатам экспедиционных исследований этого института можно судить о большом профессионализме участников экспедиций и многогранной тематике собранных источников. Именно этнографические и фольклорные источники дают нам возможность тщательно и обстоятельно исследовать культурную и духовную жизнь украинского народа на юге Украины.

Ключевые слова: фольклор, этнография, Институт этнографии АН СССР, Музей антропологии и этнографии, обряд, культура, экспедиции, народ, Южная Украина, источник, опрос, метод.

Pashnenko O. M. The Southern Ukraine's materials of folklore and ethnography in the reports of the Institute of ethnography of AS USSR (1940 – 1960s)

During the XX century the great amount of the Southern Ukrainian materials was gathered by the researches of the Institute of Ethnography. We can say about great professionalism of the participants of the expeditions and many-sided subjects of the gathered materials thanks to the results of the expeditions. The ethnographic and folklore sources allow us to investigate cultural and spiritual life of Ukrainian people of the south of Ukraine.

Keywords: folklore, ethnography, Institute of ethnography of AS USSR, Museum of Anthropology and of Ethnography, rite, culture, expeditions, people, Southern Ukraine, sources, poll, method.

УДК 930"199/20": 061.1 ЄС

К. О. Доценко

ІДЕЯ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ (1990-ТІ РОКИ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

У статті розглядаються історіографічні аспекти ідеї об'єднаної Європи. Автор аналізує монографічні та дисертаційні праці сучасних українських вчених з проблеми, визначає особливості інтеграційних процесів у Європі.

Ключові слова: євроінтеграція, Європейський союз, об'єднана Європа, історіографія

На сучасному етапі розвитку людства все більшої актуальності набувають питання глобалізації. Досить широко обговорюються проблеми об'єднання країн світу для вирішення не тільки економічних та політичних питань, а й розв'язання проблем культурного розвитку.